

de mos

Jaargang 32
April 2016

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

4

NiDi

inhoud

- 1 **Grenzen aan de groei van grote steden?**
- 2 Migrantenfamilies
- 4 **Steun voor mensenrechten: principes of eigenbelang?**
- 7 Doem- of wensdenken in de demografie
- 8 **Tentoonstelling "100 worden ... en ervan genieten"**

Foto: Mariano Mantel/Flickr

Grenzen aan de groei van de grote steden?

JOOP DE BEER, PETER EKAMPER EN NICOLE VAN DER GAAG

Sinds vorige maand telt Nederland 17 miljoen inwoners. De verwachting is dat de bevolking de komende decennia nog doorgroeit naar 18 miljoen inwoners. De bevolkingsgroei is echter niet gelijkmatig over Nederland verdeeld geweest. De afgelopen 15 jaar groeide de bevolking vooral in de Randstad. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht kregen er samen 280 duizend inwoners bij – een kwart van de totale groei. Zet deze trend zich in de toekomst voort? Hoe kijken verschillende prognosemakers daar eigenlijk tegenaan?

De bevolking van Nederland is de afgelopen 15 jaar met ongeveer een miljoen inwoners gegroeid. Woonden er in 2000 circa 15,9 miljoenen mensen in ons land, in maart 2016 is de grens van 17 miljoen inwoners gepasseerd. De bevolkingsgroei heeft zich in deze periode vooral geconcentreerd in de Randstad en daarbinnen in de vier grote steden. In de jaren zeventig van de vorige eeuw daalde de bevolkingsomvang van de vier grote steden nog sterk. Daarna volgde tussen 1980 en 2000 een periode van stagnatie gevolgd door groei. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht groeiden sinds 2000 samen van ruim 2 miljoen inwoners in 2000 tot ruim 2,3 miljoen inwoners in 2016. De vier grote steden, waar iets minder dan 14 procent van Nederlandse bevolking woont, namen ruim een kwart van de totale bevolkingsgroei voor hun rekening. Amsterdam groeide met 103 duizend inwoners (14% groei), Utrecht met 85 duizend (34%) en Den Haag met 78 duizend (18%). In Rotterdam was de groei met 20 duizend (4%) veel geringer. Zullen deze trends doorzetten in de toekomst of zal de toekomstige bevolkingsgroei zich juist minder concentreren in de vier grote steden? Hoe kijken verschillende prognosemakers hier tegenaan, hebben zij dezelfde verwachtingen of verschillen zij van visie?

De stad als spons

Het aantal inwoners dat een gemeente kan huisvesten hangt af van het aantal beschik-

Migratie is tegenwoordig een van de belangrijkste factoren van bevolkingsverandering in Europa. Onderzoekers bij het NIDI hebben onder leiding van Helga de Valk gewerkt aan het door de European Research Council (ERC) gefinancierde project 'Families of migrant origin - a life course perspective' (FaMiLife) over welke invloed internationale migratie heeft op de levens van migranten en hun families.

Belangrijke onderwerpen waren:

- Levenslopen van migranten en hun nakomelingen (tweede generatie) in Europa
- Gevolgen van migratie voor inter-generatiele solidariteit en familiebanden
- Effecten van migratie op de individuele levensloop van migranten in Europa en niet-migrant in de landen van herkomst

Om de onderzoeksresultaten aan een breder publiek kenbaar te maken zijn 3 korte animaties gemaakt. Bekijk deze op www.familifeproject.com

bare woningen en van de grootte van de huishoudens. De gemiddelde huishoudensgrootte in Nederland ligt iets boven twee personen. Dus grosso modo kunnen in een gemeente ongeveer twee keer zoveel mensen wonen als het aantal woningen. In veel gemeenten ligt deze verhouding echter anders. In de eerste plaats varieert de huishoudensgrootte tussen gemeenten. In grote gemeenten is het percentage alleenstaanden hoger dan in kleine gemeenten, waardoor de gemiddelde huishoudensgrootte lager is. In de tweede plaats telt niet elke woning één huishouden. Door leegstand kan het aantal huishoudens lager zijn dan het aantal woningen. Maar het aantal huishoudens kan ook groter zijn dan het aantal woningen. Meerdere huishoudens kunnen in één woning zijn gehuisvest, bijvoorbeeld als alleenstaanden een woning delen. Daarnaast kunnen mensen in een niet-zelfstandige woning wonen, bijvoorbeeld als wooneenheden in een studentenflat geen eigen adres hebben. Hierdoor zijn er ook verschillen in de verhouding tussen aantallen huishoudens en woningen. In de vier grote steden, maar ook in stedelijke gemeenten buiten de Randstad, is het aantal inwoners per woning beduidend groter dan de huishoudensgrootte. Het zijn juist de gemeenten met veel alleenstaanden en dus een kleine huishoudensgrootte waar vaker een woning wordt gedeeld door meerdere huishoudens. Dit geldt vooral voor steden waar relatief veel studenten wonen.

Sinds 2000 is de bevolking van de vier grote steden met 14 procent gegroeid. Het aantal woningen is in die periode met 13 procent toegenomen. De bevolking groeide dus harder dan het aantal woningen. Figuur 1 laat zien dat de bevolkingsgroei tussen 2000 en 2005 gelijk opging met de groei van de woningvoorraad, maar tussen 2005 en 2008 stagneerde. Dit kwam vooral door het teruglopen van de bevolking van Rotterdam. Sinds 2008 groeit de bevolking sterk in alle vier de grote steden. De bevolking groeide aanzienlijk sterker dan het aantal woningen. Dit is mogelijk door bijvoorbeeld minder leegstand en meer huishou-

dens op één adres. Deze ontwikkeling dat de bevolking en het aantal huishoudens harder groeit dan het aantal woningen staat bekend als "de stad als spons".

Wat betekent dit nu voor de toekomst van de vier grote steden? Te verwachten valt dat de groei van het aantal woningen in de grote steden in de komende decennia minder sterk zal zijn dan de toename sinds 2000. In de afgelopen 15 jaar nam het aantal woningen immers vooral fors toe door de woningbouw in de VINEX-wijken. Het zal echter steeds moeilijker worden om ruimte te vinden voor verdere uitbreiding van de woningvoorraad binnen de huidige gemeentegrenzen van de vier grote steden. Er zijn grenzen aan de transformatie van leegstaande kantoren. Betekent dit dat een einde aan de bevolkingsgroei in de grote steden in zicht is? Of dat nog meer huishoudens een woning zullen delen? Prognosemakers zijn het hier niet helemaal over eens.

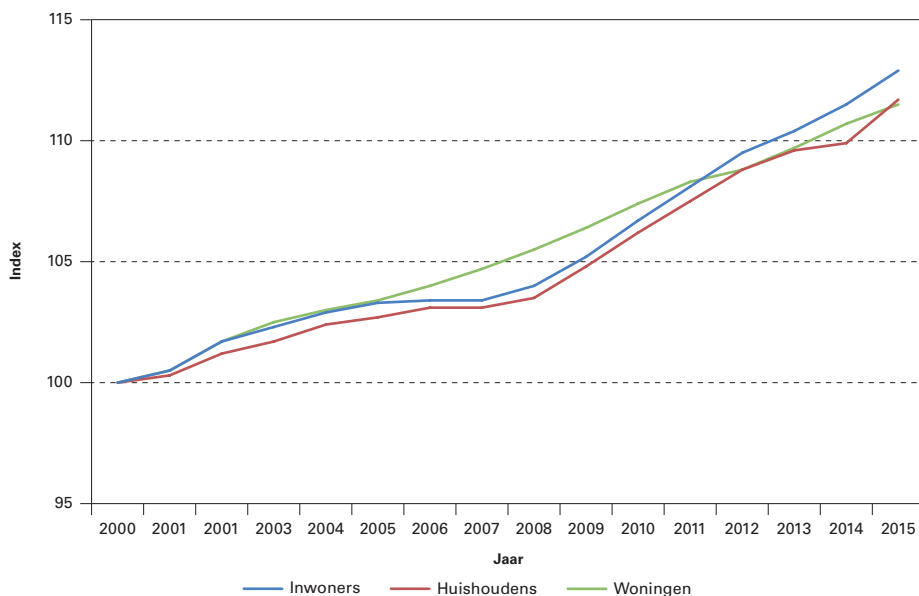
Twee regionale bevolkingsprognoses

Voor alle gemeenten van Nederland worden geregeld bevolkingsprognoses opgesteld. Naast prognoses die door gemeenten zelf en door provincies worden gemaakt, bestaan er twee prognoses die voor alle gemeenten van Nederland op consistente wijze de toekomstige bevolkingsontwikkeling voorspellen. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) stellen om de drie jaar met behulp van het Pearl-model de zogenaamde *PBL/CBS regionale bevolkings- en huishoudensprognose* op, terwijl ABF Research jaarlijks de *Primos-prognose* opstelt. De Pearl- en Primos-prognose geven niet alleen een prognose van de bevolkingsomvang, maar ook van het aantal huishoudens. Beide prognoses zijn op nationaal niveau (nagenoeg) consistent met de nationale *CBS bevolkings- en huishoudensprognose*. Dit betekent dat opgeteld over alle gemeenten de omvang en leeftijdsamenstelling van de bevolking en het totale aantal huishoudens van zowel de Pearl- als Primos-prognose in elk prognosejaar gelijk is aan die volgens de CBS-prognose voor heel Nederland. De Pearl- en Primos-prognose verschillen echter in de wijze waarop de bevolking verdeeld wordt over de gemeenten van Nederland. Zo veronderstelt de Primos-prognose een hogere bevolkingsgroei in de Randstad en een sterkere krimp in regio's langs de grens dan de Pearl-prognose. De uiteenlopende visies van de prognosemakers op de toekomst maken het er voor de beleidsmakers niet eenvoudiger op. We vergelijken daarom de meest recent beschikbare Pearl- en Primos-prognose met hetzelfde startjaar (de prognoses uit 2013).

De vier grote steden in 2040

Zowel de prognosemakers van PBL en CBS als die van ABF Research gaan ervan uit dat het groeitempo van de woningvoorraad in de grote steden in de komende decennia lager zal zijn dan in de afgelopen 15 jaar. Wel gaat de Primos-prognose uit van een iets grotere toename van de woningvoorraad in de Randstad en daartegenover een stagnatie van de groei in krimpgebieden. Maar een opvallender verschil tussen beide

Figuur 1. De groei van het aantal inwoners, huishoudens en woningen in de vier grote steden gezamenlijk (geïndexeerd, 2000=100), 2000-2015

Bron: CBS.

prognoses is dat de Primos-prognose een sterkere groei van het aantal huishoudens in de grote vier gemeenten voorspelt dan van het aantal woningen (zie figuur 2). Als gevolg hiervan zal het aantal huishoudens per woning volgens Primos in 2040 duidelijk hoger liggen dan nu. Pearl verwacht dat het aantal huishoudens ongeveer even sterk groeit als het aantal woningen. Met andere woorden, de Primos-prognose gaat ervan uit dat de vier grote steden een spons blijven, terwijl de Pearl-prognose ervan uit gaat dat dit een tijdelijk verschijnsel is geweest.

Beide prognoses voorspellen een veel hogere groei in de vier grote steden dan in de rest van Nederland. Primos voorspelt echter met ruim 500 duizend meer inwoners in de vier grote steden in 2040 een bijna 140 duizend hogere groei dan Pearl. Als we de resultaten uitsplitsen per stad, blijkt dat het verschil tussen de gemiddelde jaarlijkse groei van het aantal inwoners in de twee prognoses het grootst is voor Amsterdam (zie figuur 3). Waar Pearl Amsterdam jaarlijks met iets minder dan 0,6 procent laat groeien, is de groei volgens Primos met 0,9 procent anderhalf keer zo hoog. Daarmee komt de Primos-prognose in 2040 uit op meer dan een miljoen inwoners in Amsterdam. Voor elk van de vier grote steden voorspelt de Primos-prognose een hogere groei van het aantal inwoners en huishoudens dan de Pearl-prognose.

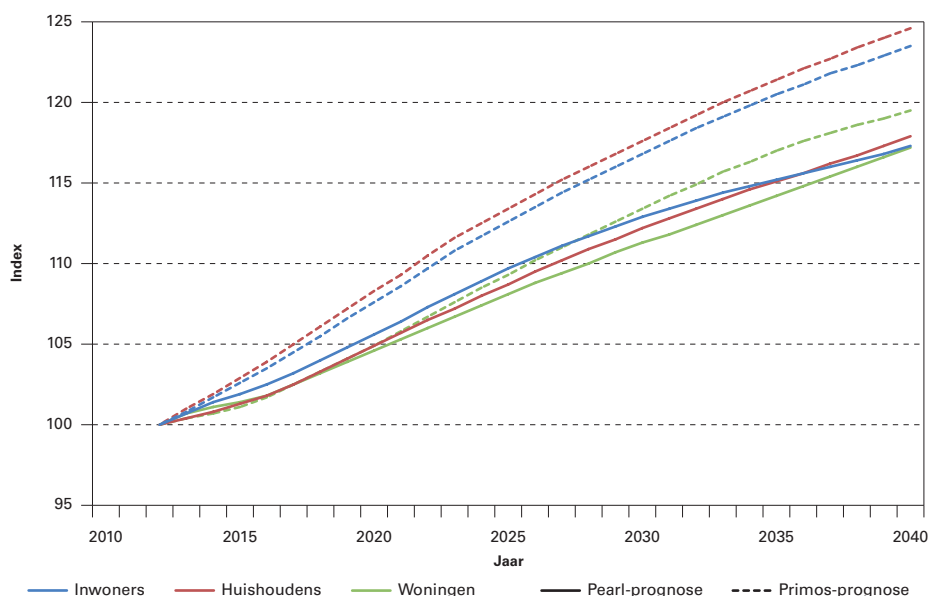
Als we de ontwikkeling van de bevolking vergelijken met de ontwikkeling van de woningvoorraad, zien we dat in de Pearl-prognose beide ontwikkelingen min of meer gelijke tred houden. In de Primos-prognose groeit behalve in Rotterdam de bevolking (evenals het aantal huishoudens) sneller dan de woningvoorraad.

Wie heeft er gelijk?

De prognosemakers van Pearl en Primos zijn het erover eens dat de bevolkingsgroei in het westen van het land beduidend hoger zal zijn dan in de rest van het land en dat de vier grote steden het meest groeien. Beide prognoses gaan uit van een bescheiden toename van de woningvoorraad. Maar de Primos-prognose voorspelt een hogere bevolkingsgroei dan de Pearl-prognose. Hoe kan de toekomstige bevolkingsgroei in de vier grote steden en vooral in Amsterdam worden gehuisvest? Zal een beperktere groei van de woningvoorraad de bevolkingsgroei van de grote steden afremmen of is het absorptievermogen van de steden voldoende om een hogere bevolkingsgroei op te vangen? Gaat Amsterdam de één miljoen inwoners halen in 2040? Volgens de Primos-prognose wel, maar de veronderstelde uitbreiding van de woningvoorraad van ruim 83 duizend is niet voldoende om alle huishoudens een eigen woning te bieden. Volgens Pearl is de spons eerder vol dan volgens Primos en zal de bevolkingsgroei in de grote vier steden afremmen.

Wie heeft gelijk? Dat valt uiteraard nu nog niet met zekerheid te zeggen. Sinds 2008, het begin van de crisis, is het aantal inwoners van de grote steden sterk toegenomen. Maar de vraag is of dit

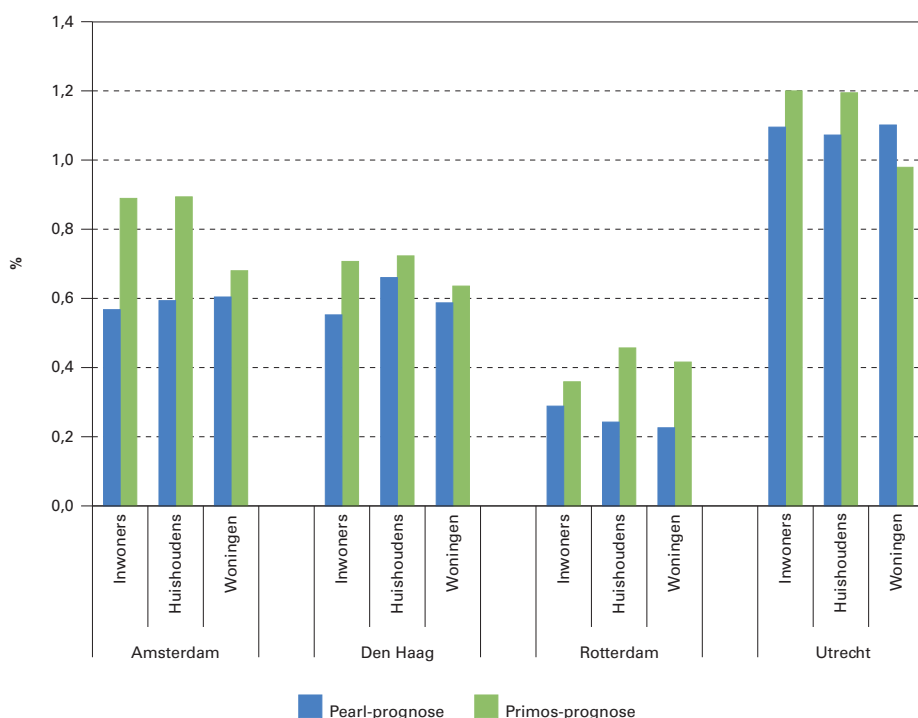
Figuur 2. De ontwikkeling van het aantal inwoners, huishoudens en woningen in de vier grote steden gezamenlijk (geïndexeerd, 2012=100) volgens de Pearl- en de Primos-prognose (2013-2040)

Bronnen: ABF Research, CBS en PBL.

een blijvende trend is of dat het te maken heeft met het feit dat vanwege de crisis minder mensen uit de stad zijn vertrokken. Uit recente cijfers van het CBS blijkt dat het aantal mensen dat vertrekt uit de grote steden weer toeneemt. Dus is het wel zeker dat er in de toekomst steeds meer mensen in de grote steden willen wonen? De makers van de Primos-prognose verwachten dat de forse recente bevolkingsgroei van de grote steden zich de komende 25 jaar onverminderd voortzet, zelfs als het aantal woningen maar een bescheiden toename laat zien. Maar hoe zeker is dit? Het is nog maar de vraag of de trek van jongeren naar de grote stad zo groot blijft als die in de afgelopen jaren was. Niet alleen zal in Nederland het aantal jongeren afnemen, ook lijkt de groei van de deelname aan het hoger onderwijs zijn top te

Figuur 3. De gemiddelde jaarlijkse procentuele groei van het aantal inwoners, huishoudens en woningen in de vier grote steden volgens de Pearl- en de Primos-prognose, 2013-2040

Bronnen: ABF Research, CBS en PBL.

hebben bereikt. En door een verdere flexibilisering van arbeid en de arbeidsmarkt zou het thuiswerken de overhand kunnen gaan krijgen, waardoor tweeverdienende koppels minder behoefte zullen hebben aan de nabijheid van woning en werk. Kortom, een voortzetting van de sterke groei van de grote steden op de lange termijn is geen zekerheid. De makers van de Pearl-prognose gaan uit van een gematigde ontwikkeling en voorspellen dat de bevolking van de grote steden weliswaar blijft groeien, maar in een geleidelijk tempo dat parallel loopt aan de veronderstelde beperkte groei in de woningvoorraad.

Dit onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De conclusies zijn geheel voor rekening van het NIDI.

Joop de Beer, Peter Ekamper en Nicole van der Gaag, NIDI, e-mail: beer@nidi.nl

LITERATUUR:

- Beer, J. de, P. Ekamper en N. van der Gaag (2016), Vergelijking van de bevolkingsprognoses van Pearl en Primos voor de vier grote steden. NIDI-*webartikel*, 2016-01.
- CBS (2016), Nederland telt 17 miljoen inwoners. www.cbs.nl, 21 maart 2016.
- CBS (2016), Meer mensen vertrekken uit grote stad. www.cbs.nl, 22 februari 2016.
- Huisman, C., A. de Jong, C. van Duin en L. Stoeldraijer (2013), Regionale prognose 2013-2040; vier grote gemeenten blijven sterke bevolkingstrekkers. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek en Planbureau voor de Leefomgeving.
- PBL (2015), *De stad: magneet, roltrap en spons: bevolkingsontwikkelingen in stad en stadsgewest*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Poulus, C., G. van Leeuwen, D. Omzigt en H. den Otter (2013), Primosprognose 2013; de toekomstige ontwikkeling van bevolking, huishoudens en woningbehoefte. Delft: ABF Research.